TURIZMNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MILLIY IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI

Tojimamatova Gulzoda Xusnidin qizi
Andijon davlat universiteti
Huquq-iqtisod fakulteti
Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22888718

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizm sohasining milliy iqtisodiyotdagi o'rni, uning yalpi ichki mahsulot, bandlik, xizmatlar sohasi, investitsiyalar, hududiy rivojlanish va valyuta tushumlariga ta'siri tahlil qilingan. Turizm zamonaviy iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlari bilan bevosita va bilvosita bog'langan kompleks soha sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada O'zbekiston Respublikasida turizm sohasining rivojlanish tendensiyalari rasmiy statistik ma'lumotlar asosida o'rganilgan. Xususan, 2024-yilda O'zbekistonga turistik maqsadlarda tashrif buyurgan xorijiy fuqarolar soni 7,96 million nafarga yetgani, turizmda bevosita yaratilgan yalpi ichki mahsulot 38,14 trln so'mni tashkil etgani hamda turizm tarmoqlaridagi bandlik ko'rsatkichlari o'sib borayotgani tahlil qilingan. Shuningdek, turizmning transport, umumiy ovqatlanish, mehmonxona, madaniyat, savdo va boshqa xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirishdagi multiplikativ ta'siri yoritilgan. Maqolada O'zbekistonda turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun xizmatlar sifatini yaxshilash, hududiy turizmni rivojlantirish, raqamlashtirish, investitsiyalarni jalb qilish va turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: turizm, iqtisodiyot, yalpi ichki mahsulot, bandlik, turistik oqim, xizmatlar sohasi, investitsiya, ichki turizm, xalqaro turizm, hududiy rivojlanish.

Abstract. This article examines the role of tourism in the national economy and its impact on gross domestic product, employment, the service sector, investment, regional development and foreign exchange revenues. Tourism is considered as a complex economic sector closely interconnected with transport, accommodation, catering, trade, culture and other service industries. The study analyzes the main trends in the development of tourism in Uzbekistan using official statistical data. Particular attention is paid to the indicators of 2024, when the number of foreign citizens visiting Uzbekistan for tourism purposes reached 7.96 million, while tourism directly generated 38.14 trillion soums of gross domestic product. The article also examines the multiplier effects of tourism on related economic sectors and employment. In addition, recommendations are proposed to increase the economic efficiency of tourism in Uzbekistan through the development of regional and domestic tourism, digitalization of tourism services, improvement of service quality, investment attraction and diversification of tourism products.
Keywords: tourism, economy, gross domestic product, employment, tourist flows, service sector, investment, domestic tourism, international tourism, regional development.

Аннотация. В статье анализируется роль туризма в национальной экономике и его влияние на валовой внутренний продукт, занятость населения, сферу услуг, инвестиции, региональное развитие и валютные поступления. Туризм рассматривается как комплексная отрасль, тесно связанная с транспортом, гостиничным бизнесом, общественным питанием, торговлей, культурой и другими секторами экономики. На основе официальных статистических данных исследованы основные тенденции развития туризма в Республике Узбекистан. Особое внимание уделено показателям

2024 года, когда количество иностранных граждан, прибывших в Узбекистан с туристическими целями, достигло 7,96 млн человек, а непосредственно сформированный в туризме валовой внутренний продукт составил 38,14 трлн сумов. Рассмотрено влияние туристического спроса на развитие смежных отраслей экономики и создание рабочих мест. В статье также предложены направления повышения экономической эффективности туризма в Узбекистане, включая развитие регионального и внутреннего туризма, цифровизацию туристических услуг, повышение качества сервиса, привлечение инвестиций и диверсификацию туристического продукта.

Ключевые слова: туризм, экономика, валовой внутренний продукт, занятость, туристический поток, сфера услуг, инвестиции, внутренний туризм, международный туризм, региональное развитие.

Bugungi kunda turizm jahon iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Turizm nafaqat sayohat va dam olish bilan bog'liq faoliyat, balki transport, mehmonxona xo'jaligi, umumiy ovqatlanish, savdo, madaniyat, ko'ngilochar xizmatlar, axborot texnologiyalari va boshqa ko'plab iqtisodiy faoliyat turlarini birlashtiruvchi kompleks tizimdir. Shu sababli turizmning rivojlanishi iqtisodiyotning birgina tarmog'iga emas, balki o'zaro bog'langan ko'plab tarmoqlarga ta'sir ko'rsatadi. Turizmning iqtisodiy ahamiyatini baholashda yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, turistik iste'mol hajmi, turizm sohasida yaratilgan qo'shilgan qiymat, bandlik, xalqaro turistlar soni, turistik xizmatlar eksporti va investitsiyalar kabi ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Bunday ko'rsatkichlarni tizimli baholashda Turizm yo'ldosh hisobi — Tourism Satellite Account (TSA) metodologiyasi muhim ahamiyatga ega. UN Tourism ushbu metodologiyani turizmning iqtisodiyotdagi bevosita hissasini o'lchashning xalqaro standartlaridan biri sifatida rivojlantirib keladi.

O'zbekiston uchun turizmning ahamiyati mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, geografik joylashuvi va tabiiy resurslari bilan bog'liq. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlar, Buyuk Ipak yo'li merosi, ziyorat turizmi, ekologik va tog' turizmi mamlakatning turistik salohiyatini oshiruvchi muhim omillardir. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm iqtisodiyotning strategik yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlantirilmoqda. 2025-yilda qabul qilingan hukumat qarorida 2030-yilgacha turizmning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 3,5 foizdan 7 foizgacha oshirish va xorijiy turistlar sonini yiliga 20 million nafarga yetkazish maqsadlari belgilangan.

Shu jihatdan turizm va iqtisodiyot o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilish, turizmning iqtisodiy o'sishdagi rolini aniqlash hamda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir.

1.Turizm va iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik.

Turizmning iqtisodiyotga ta'sirini uch asosiy yo'nalishda ko'rib chiqish mumkin: bevosita, bilvosita va induksiyalangan ta'sir.

Bevosita ta'sir turistlarning mehmonxonalarda joylashishi, restoran va kafelarda ovqatlanishi, transport xizmatlaridan foydalanishi, turistik ekskursiyalar va boshqa xizmatlarni xarid qilishi natijasida yuzaga keladi. Masalan, turist mehmonxonada tunaganida mehmonxona korxonasining daromadi oshadi va ushbu korxona xodimlarining mehnatiga talab shakllanadi.

Bilvosita ta'sir turizm korxonalarining boshqa korxonalardan mahsulot va xizmatlar xarid qilishi orqali yuzaga keladi. Mehmonxona oziq-ovqat mahsulotlarini mahalliy fermerlardan sotib olishi, restoranlar mahalliy ishlab chiqaruvchilardan mahsulot xarid qilishi yoki turistik kompaniyalar transport tashkilotlari bilan hamkorlik qilishi bunga misol bo'la oladi.

Induksiyalangan ta’sir esa turizm sohasida daromad olgan xodimlarning o‘z daromadlarini boshqa tovar va xizmatlarga sarflashi natijasida iqtisodiyotda qo‘shimcha talab paydo bo’lishini anglatadi.

Shunday qilib, turist tomonidan sarflangan mablag’ iqtisodiyotda bir marta aylanib qolmaydi. U mehmonxona, restoran, transport, savdo, qishloq xo’jaligi va boshqa sohalar o’rtasida harakatlanib, qo’shimcha iqtisodiy faollikni yuzaga keltiradi.

2.Xalqaro turizm va valyuta tushumlari.

Xalqaro turizm mamlakatga xorijiy valyuta oqimini ta’minlovchi xizmatlar eksportining muhim shakllaridan biridir. Xorijiy turist mamlakat hududida mehmonxona, transport, ovqatlanish, ekskursiya, savdo va boshqa xizmatlarga mablag’ sarflaganda, ushbu mablag’ milliy iqtisodiyotda daromad sifatida shakllanadi.

O’zbekistonning xalqaro turizm ko’rsatkichlari so’nggi yillarda sezilarli o’sishni namoyish qilmoqda. Milliy statistika qo’mitasi ma’lumotlariga ko’ra, 2024-yil yanvar-dekabr oylarida O’zbekistonga turistik maqsadlarda 7 957,2 ming nafar xorijiy fuqaro tashrif buyurgan. Bu 2023-yilga nisbatan 20,1 foiz ko‘pdir.

Xorijiy turistlar sonining ko’payishi mamlakatdagi turistik xizmatlarga talabning ortishiga olib keladi. Bunda turistik oqimning geografik tarkibi ham muhim. 2024-yilda O’zbekistonga tashrif buyurgan turistlarning katta qismi Markaziy Osiyo mamlakatlaridan kelgan bo’lsa-da, Rossiya, Turkiya, Xitoy, Hindiston, Janubiy Koreya va boshqa davlatlardan kelayotgan turistlar ham muhim segmentni tashkil etgan.

Turizmning valyuta tushumlariga ta’sirini kuchaytirish uchun faqat turistlar sonini oshirish emas, balki ularning mamlakatda qolish muddati, sarf-xarajatlari va turistik xizmatlardan foydalanish darajasini oshirish ham muhimdir. Shu sababli yuqori qo’shilgan qiymat yaratadigan turistik mahsulotlarni shakllantirish iqtisodiy siyosatning muhim yo’nalishlaridan biri bo’lishi mumkin.

3.Turizm va bandlik

Turizmning iqtisodiyotdagi yana bir muhim vazifasi yangi ish o’rinlarini yaratishdir. Turizm mehnat talab qiluvchi sohalardan biri bo’lib, mehmonxona, restoran, transport, turagentlik, gidlik, madaniyat, ko’ngilochar xizmatlar va boshqa faoliyat turlarida ishchi kuchiga ehtiyoj yaratadi. O’zbekiston Milliy statistika qo’mitasi ma’lumotlariga ko’ra, 2024-yilda turizm tarmoqlarida yuridik shaxslar tarkibida band bo’lganlar soni joylashtirish xizmatlarida 69 016 kishini, umumiy ovqatlanish xizmatlarida 93 721 kishini, madaniy xizmatlarda 17 845 kishini, turagentlik va bronlash xizmatlarida esa 9 931 kishini tashkil qilgan.

Bu ko’rsatkichlar turizmning mehnat bozoridagi rolini ko’rsatadi. Bundan tashqari, turizm bilan bog’liq norasmiy va yakka tartibdagi faoliyatlar — hunarmandchilik, mahalliy gidlik, transport, uy-joyni qisqa muddatli ijaraga berish, mahalliy oziq-ovqat mahsulotlarini sotish kabi yo’nalishlarda ham daromad manbalari shakllanishi mumkin.

Turizmning bandlikka ta’siri ayniqsa hududlar uchun muhim. Chunki turistik obyektlarning katta qismi poytaxtdan tashqarida joylashgan. Tarixiy shaharlar, tog’li hududlar, ziyoratgohlar va tabiiy turistik maskanlarning rivojlanishi mahalliy aholining turizm bilan bog’liq xizmatlardan daromad olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4.Ichki turizmning iqtisodiy ahamiyati.

Turizm iqtisodiyotining yana bir muhim tarkibiy qismi ichki turizmdir. Ichki turizm xorijiy valyuta tushumlarini bevosita shakllantirmasa-da, mamlakat hududlari o‘rtasida pul oqimini ta’minlaydi va mahalliy xizmat ko’rsatuvchi korxonalar faoliyatini qo’llab-quvvatlaydi.

O’zbekiston Milliy statistika qo’mitasi ma’lumotlariga ko’ra, 2024-yilda ichki turizm xarajatlari 39,54 trln so’mni tashkil etgan. Shundan turistik xarakterdagi mahsulotlar uchun xarajatlar 16,24 trln so’m, umumiy ovqatlanish xizmatlari uchun 6,39 trln so’m, avtomobil

yo'lovchi transporti uchun 3,28 trln so'm, havo transporti uchun esa 1,03 trln so'mni tashkil qilgan.

Ichki turizmning rivojlanishi hududiy iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishda ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, turistik salohiyatga ega bo'lgan hududlarda mehmon uylari, restoranlar, transport xizmatlari, savdo nuqtalari va hunarmandchilik korxonalari rivojlanishi mumkin.

Bundan tashqari, ichki turizm aholining bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, mamlakatning tarixiy va madaniy merosini o'rganish hamda turizm madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Turizm zamonaviy iqtisodiyotning muhim va ko'p tarmoqli segmentlaridan biridir. Uning iqtisodiyotga ta'siri faqat mehmonxona yoki turistik kompaniyalar faoliyati bilan chegaralanmaydi. Turizm transport, umumiy ovqatlanish, savdo, madaniyat, qishloq xo'jaligi, aloqa, moliya va boshqa ko'plab tarmoqlar bilan o'zaro bog'langan.

O'zbekistonda turizm so'nggi yillarda sezilarli rivojlanish bosqichini boshdan kechirmoqda. 2024-yilda turizm tomonidan bevosita yaratilgan YAIM 38,14 trln so'mga yetgan, mamlakat ichidagi turizm iste'moli 74,32 trln so'mni tashkil etgan va turistik maqsadlarda O'zbekistonga 7,96 million nafar xorijiy fuqaro tashrif buyurgan.

Turizmning iqtisodiy ahamiyati bandlik ko'rsatkichlarida ham namoyon bo'lmoqda. 2024-yilda joylashtirish, umumiy ovqatlanish, transport, madaniyat va turagentlik xizmatlarida minglab ish o'rinlari shakllangan.

Kelgusida turizmning iqtisodiyotdagi rolini yanada oshirish uchun turistlar sonini ko'paytirish bilan bir qatorda, turistik xizmatlarning qo'shilgan qiymatini oshirish, turistlarning mamlakatda qolish muddatini uzaytirish, ichki turizmni rivojlantirish, hududiy turizmni diversifikatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va mahalliy tadbirkorlikni turizm zanjiriga keng jalb etish muhim hisoblanadi.

Shunday qilib, turizm O'zbekiston iqtisodiyotida daromad va bandlik yaratish, xizmatlar sektorini rivojlantirish, hududlar iqtisodiy faolligini oshirish va mamlakatning xalqaro iqtisodiy aloqalarini kengaytirishning muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. 2030-yilgacha turizmning YAIMdagi ulushini 7 foizga yetkazish bo'yicha belgilangan davlat maqsadlari ham ushbu sohaning milliy iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Gross domestic product generated directly in tourism — SIAT. 2024-yil ma'lumotlari.
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Internal tourism consumption — SIAT. 2024-yil ma'lumotlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Domestic tourism expenditure (all types of trips) — SIAT. 2024-yil ma'lumotlari.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Inbound tourism expenditure — SIAT. 2024-yil ma'lumotlari.
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Employment in tourism industries (number of employees in legal entities) — SIAT. 2024-yil ma'lumotlari.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 19-noyabrdagi PQ-348-son qarori — "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
7. World Bank. Prosperity Data360 Economy Snapshot: Tourism — Uzbekistan. 2024-yil ko'rsatkichlari.World Bank